

Criminelen in de familie

PEARL DYKSTRA EN HELGA DE VALK

Verband tussen crimineel gedrag en bevolkingskenmerken onderzocht

De kwaliteit van de sociale bindingen in het ouderlijk huis is een betere voorspeller van de kans dat iemand crimineel gedrag ontwikkelt dan sociaal-structurele kenmerken als leeftijd en, bij allochtonen, de groep waartoe ze worden gerekend en het land van herkomst, die standaard worden onderzocht. Het gezinsklimaat is echter niet alles bepalend. Ook ervaringen later in de levensloop en vooral het ontbreken van bindingen met sociale instituties als het huwelijk en de arbeidsmarkt hangen positief samen met crimineel gedrag. Niet uitsluitend de huwelijksrelatie geeft een kleinere kans op crimineel gedrag, maar ook betrokkenheid bij de bredere kring van familierelaties.

Foto: ANP Photo/AGE Fotostock/Rick Neibel

demodata

De Nederlandse bevolking groeide in 2006 nog maar met 20.000 mensen. Deze historisch lage groei is vooral het gevolg van toegenomen emigratie. Tot 2034 wordt een bescheiden bevolkingsgroei met enkele tienduizenden per jaar verwacht. Daarna zorgt de stijging van het aantal sterfgevallen voor een langzaam krimpende bevolking (Bevolkingsprognose Centraal Bureau voor de Statistiek).

Sinds de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw hebben diverse onderzoeken aangetoond dat er een samenhang bestaat tussen criminaliteit en sociaal-demografische kenmerken, als bijvoorbeeld leeftijd van individuen en familiekenmerken. Zo bleek onder meer dat crimineel gedrag het meest voorkomt onder tieners en jongvolwassenen en dat (bepaalde groepen) allochtone jongeren onder delictplegers oververtegenwoordigd zijn. In meer recent onderzoek is de samenhang tussen kenmerken van het ouderlijke gezin en crimineel gedrag onder jongeren onderzocht. Uit dat onderzoek blijkt dat familiekenmerken medebepalend zijn voor crimineel gedrag. Verschillende studies in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk hebben aangetoond dat kinderen van gescheiden ouders een grotere kans hebben op het ontwikkelen van crimineel gedrag dan kinderen van ouders die bij elkaar zijn gebleven. Ook is her-

haaldelijk gebleken dat er een hogere mate van criminaliteit is onder jongeren uit grotere gezinnen in vergelijking met jongeren uit kleinere gezinnen. Verder blijkt de kans op criminaliteit groter te zijn als delinquentie in de familie voorkomt (vooral als het de vader of broers betreft) dan als niemand binnen de familie met de politie in aanraking is geweest.

Onderzoek naar achterliggende factoren

Om na te kunnen gaan hoe belangrijk familiekenmerken zijn in vergelijking tot individuele kenmerken wordt gebruik gemaakt van de gegevens die werden verzameld in het kader van de Netherlands Kinship Panel Study (zie kader pag. 8). De NKPS heeft als voordeel dat het zeer gedetailleerde gegevens bevat over de families van de respondenten. Dit biedt meer mogelijkheden dan gebruikelijk is in criminologisch onderzoek voor analyses van de mechanismen waarlangs familieverbanden de kans op crimineel gedrag vergroten dan wel verkleinen.

Hoewel de empirische aanwijzingen voor de samenhang tussen familiekenmerken en de ontwikkeling van crimineel gedrag betrekkelijk eenduidig zijn, ontbreekt een goed inzicht in de onderliggende mechanismen. Wel is op basis van de literatuur een drietal (in elkaars verlengde liggende) verklaringen te onderscheiden. Dat zijn gebrekkige sociale controle, laag niveau van zelfcontrole en genetische invloed.

Gebrekkige sociale controle

Gebrekkige sociale controle binnen families biedt een voedingsbodem voor de ontwikkeling van criminaliteit. Dat wil zeggen wanneer in families weinig of inconsistente gedragsregels zijn, er weinig toezicht is op de handelingen van anderen, en dat betrokkenen niet of nauwelijks worden aangesproken op hun gedrag. Verondersteld wordt dat de sociale controle minder is in grotere gezinnen (de aandacht van de ouders moet met meer broers en zussen wor-

den gedeeld), in eenoudergezinnen (simpelweg omdat er maar één ouder is voor de opvoeding), en in stief- en migrantengezinnen (omdat betrokkenen deel uitmaken van netwerken waarin verschillende opvattingen leven over verplichtingen en betrokkenheid aangaande familieleden). Aanvullend wordt verondersteld dat de sociale controle minder is als de familie minder bindingen heeft met sociale instituties, zoals de arbeidsmarkt, de kerk en de buurt. Sociale controle binnen families vertoont een differentiatie naar sociaal-economische scheidslijnen. In de lagere sociaal-economische milieus zijn de mogelijkheden en vaardigheden om sociale controle uit te oefenen meer beperkt.

Laag niveau zelfcontrole

De tweede verklaring is dat een laag niveau van zelfcontrole, die het gevolg is van problematische socialisatie binnen het gezin van herkomst, leidt tot crimineel gedrag. Binnen deze verklaring ligt de nadruk op de morele ontwikkeling van het individu. Deze is om een aantal redenen achtergebleven, zoals vanwege emotionele verwaarlozing, onvoorspelbaar gedrag van de ouders, afwijzing door de ouders, of een gebrek aan adequate rolmodellen (ruziënde familieleden die niet in staat zijn om op een constructieve manier met conflicten om te gaan).

Genetische invloed

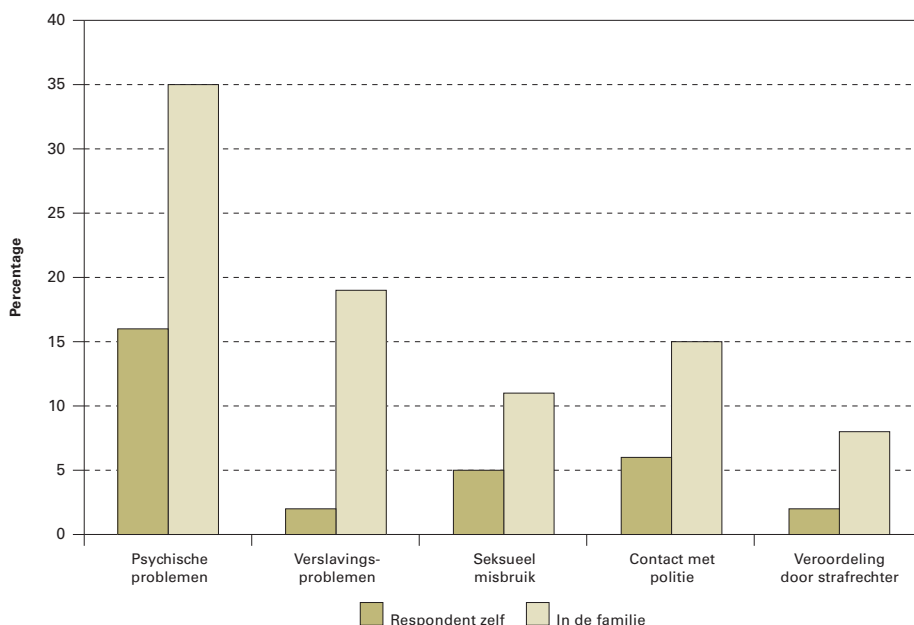
De derde verklaring heeft evenals de tweede betrekking op criminele geneigdheid, maar nu wordt de oorzaak niet bij socialisatie gelegd, maar gezocht in genetische invloed. De gedachte is dat persoonskenmerken als impulsiviteit en agressiviteit, die op hun beurt de kans op crimineel gedrag vergroten, in sterke mate genetisch worden bepaald. Dat zou de reden zijn dat delictgedrag in de ene familie meer voorkomt dan in de andere. Op de genoemde genetische invloed wordt hier verder niet ingegaan.

Het vóórkomen van criminaliteit

Het vóórkomen van criminaliteit is op de volgende manier vastgesteld. Aan de respondenten is gevraagd: 'Zijn de volgende dingen u ooit persoonlijke overkomen? En zo ja, was dat in de afgelopen 12 maanden of langer geleden?'. De gebeurtenissen waarnaar is geïnformeerd, zijn in de figuur weergegeven. Crimineel gedrag is gedefinieerd als 'in aanraking geweest met politie (niet voor verkeerscontrole)' en/of 'veroordeeld door de strafrechter'. De formulering van de vraag is in overleg met onderzoekers van het ministerie van Justitie opgesteld.

Van de mannen rapporteert tien procent crimineel gedrag bij henzelf of in de familie, dat wil zeggen dat iemand in contact is geweest met de politie en veroordeeld is door de strafrechter. Van de vrouwen doet drie procent dat. Criminaliteit volgens de hiervoor beschreven definitie komt in 17 procent van de families voor. Tot 'de familie' behoren kinderen, ouders, broers en zussen, ooms en tantes, neven en nichten en grootouders.

Voorkomen van diverse problemen bij respondenten en hun familie

Bron: NKPS 2002/2004.

Resultaten

Zonder de pretentie om de houdbaarheid van de hiervoor beschreven verklaringen volledig en grondig te toetsen is een aantal kenmerken in de analyses betrokken waarvan wordt verondersteld dat deze een indicatie geven van de sociale controle binnen het gezin van herkomst en van zelfcontrole.

De resultaten laten zien dat criminaliteit vooral samenhangt met de kwaliteit van relaties in het ouderlijk huis en niet zozeer met meer sociaal-structurele kenmerken van het ouderlijk huis zoals het aantal broers en zussen en ouderlijke echtscheiding. Interacties thuis en met familieleden tijdens de jeugd zijn te beschouwen als ervaringen die mee bepalen hoe goed iemand erin slaagt om er een gezonde levensstijl op na te houden of succes te bereiken op school, op de arbeidsmarkt en bij het aangaan van relaties. Deze levensloopkenmerken zijn op hun beurt een reflectie van ontwikkelde zelfcontrole en

Winkeldief in Pijnacker.

demodata

Europa is het eerste continent waar bevolkingskrimp gaat optreden en dat gaat gepaard met vergrijzing. Europa is het meest vergrijsde continent en hoewel ook alle andere continenten vergrijzen, zelfs Afrika, blijft het verschil met Noord-Amerika (de nummer 2) tot 2050 aanzienlijk. Daarna gaat het vergrijzingsstempo in Europa waarschijnlijk flink dalen en dat zou ten opzichte van de voortgaande vergrijzing elders voor Europa een voordeel kunnen opleveren (WPRB-rapport 2006).

Foto: ANP Photo/Koen Suyk.

van de participatie in netwerken van informele sociale controle.

Verder blijken individuele kenmerken én kenmerken van de huidige familiesituatie beide bij te dragen aan de verklaring van het optreden van crimineel gedrag. Vrouwen zijn minder geneigd om crimineel gedrag te vertonen en datzelfde geldt voor oudere leeftijdsgroepen. Het is niet geheel duidelijk hoe de samenhang tussen oudere leeftijd en criminaliteit moet worden geïnterpreteerd. Er werden geen leeftijdsverschillen verwacht omdat de gerapporteerde criminaliteit betrekking kon hebben op de volledige levensloop. Mogelijk is hier sprake van rapportagevertekeningen. Onder de oudere groepen zou er sprake kunnen zijn van een onderrapportage van criminaliteit omdat betrokkenen zich de gebeurtenissen niet goed meer kunnen herinneren. Een alternatieve interpretatie is dat de leeftijdsverschillen trends in de tijd weergeven, namelijk een stijging in criminaliteit.

Levensloop

Wat de levensloopkenmerken betreft blijkt, zoals verwacht, dat het opleidingsniveau, de huwelijks- en de arbeidsgeschiedenis een significante samenhang vertonen met crimineel gedrag. Naarmate mensen hoger zijn opgeleid, is de kans op crimineel gedrag kleiner, en onder ooit-gehuwden is de kans op crimineel gedrag kleiner dan onder nooit-gehuwden. Verder hebben mensen die ooit langer dan een jaar werkloos waren een hogere kans om crimineel gedrag te vertonen dan mensen zonder onderbrekingen in hun arbeidsloopbaan.

Natuurlijk moet voorzichtig worden omgesprongen met de richting van de causaliteit. De mogelijkheid kan niet worden uitgesloten dat crimineel gedrag er de oorzaak van is dat mensen niet zijn getrouwd of dat ze hun baan kwijtraakten. De positieve samenhangen tussen criminaliteit en ernstige psychische problemen en verslaving duiden op een cumulatieve van problemen gedurende de levensloop.

Problemen

De kans dat iemand crimineel gedrag gaat vertonen is significant groter bij mensen die zich niet verantwoordelijk voelen voor het oplossen van problemen in hun familie. Verder is de kans op crimineel gedrag groter als er binnen de familie reeds problemen zijn met betrekking tot delinquentie. Ook hier moet voorzichtig worden omgegaan met de richting van de causaliteit. Op basis van de gegevens is niet vast te stellen of crimineel gedrag de oorzaak is van minder betrokkenheid bij de familie, of dat zwakke familiebanden de kans op crimineel gedrag verhogen. Vermoed wordt dat de causaliteit beide richtingen uitgaat.

Gebaseerd op een voordracht gegeven ter gelegenheid van het WODC/NIDI-congres 'Veranderingen in bevolkingssamenstelling, levensloop en criminaliteit: Gevolgen voor justitie', Ede, 11 mei 2006. Deze meer uitgebreide lezing zal later dit jaar verschijnen in de Congres-Proceedings.

LITERATUUR:

- Blokland, A.A.J. en P. Nieuwebeerta (2004), Crimineel gedrag over het leven: De effecten van leeftijd, levensomstandigheden en persoonskenmerken. *Mens en Maatschappij*, 79, 233-263.
- Dykstra, P.A., M. Kalmijn, T.C.M. Knijn, A.C. Liefbroer en C.H. Mulder (2005), *Codebook of the Netherlands Kinship Panel Study: A multi-actor, multi-method panel study on solidarity in family relationships, wave 1*. July 2005, Version 1. NKPS Working Paper No 4. Den Haag: NIDI.
- Farrington, D.P., G. Barnes en S. Lambert (1996), The concentration of offending in families. *Legal and Criminological Psychology*, 1, pp. 47-63.
- Gottfredson, M., en T. Hirschi (1990), *A general theory of crime*. Palo Alto, CA: Stanford University Press.
- Sampson, R.J. en J.H. Laub (1990), Crime and deviance over the life course: The salience of adult social bonds. *American Sociological Review*, 55, pp. 609-627.

Prof. dr. P.A. Dykstra, NIDI, en **dr. H.A.G. de Valk**, NIDI en ICS/Sociologie Universiteit Utrecht

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

Demos	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur drs. Joop de Beer drs. Gijs Beets dr. Luc Bonneux
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	http://www.nidi.nl/public/demos/
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Nadorp Druk b.v., Poeldijk

NKPS: EEN ANDERE BENADERING

De Netherlands Kinship Panel Study (NKPS) is een grootschalig representatief survey-onderzoek naar familiesolidariteit gehouden in de periode 2002-2004. De NKPS wordt gefinancierd door NWO, de KNAW, het NIDI, de Universiteit Utrecht, de Universiteit van Amsterdam en de Universiteit van Tilburg. De data zijn afkomstig van twee steekproeven uit de Nederlandse bevolking. De eerste is een dwarsdoorsnede van de in Nederland verblijvende bevolking in de leeftijd 18-79 jaar. De tweede steekproef betreft uitsluitend Turken, Marokkanen, Antillianen en Surinamers. De hier gerapporteerde analyses zijn gebaseerd op de eerste steekproef. De NKPS-gegevens zijn verzameld aan de hand van persoonlijke interviews en schriftelijke vragenlijsten. Via de schriftelijke vragenlijsten is vooral geïnformeerd naar subjectieve ervaringen en naar gevoelige onderwerpen, waaronder delinquentie, psychische problemen, eenzaamheid en verslaving.

De benadering in dit onderzoek is anders dan gebruikelijk is binnen het criminologisch onderzoek. In de eerste plaats zijn de gegevens afkomstig van een steekproef uit de totale Nederlandse bevolking. Het criminologisch onderzoek in Nederland richt zich veelal (maar niet uitsluitend) op delinquenten of veroordeelden. Het gebruik van een algemene steekproef geeft de mogelijkheid om ook mensen te bestuderen die niet of beperkt met politie of justitie in aanraking zijn geweest.

In de tweede plaats ging de aandacht uit naar *volwassenen* van alle leeftijden, terwijl de meeste criminologische studies zich richten op adolescenten en jongvolwassenen. Binnen het criminologisch onderzoek, en zeker in Nederland, is nog betrekkelijk weinig aandacht besteed aan de langetermijngevolgen van de omstandigheden waaronder iemand is opgegroeid of van gedrag dat in de jeugd is vertoond. Evenmin is veel bekend over het belang van volwassen levensloopkenmerken versus jeugdinvloeden als determinanten van crimineel handelen.

Ten derde wordt bij de bestudering van de invloed van familiekenmerken op het ontwikkelen van crimineel gedrag gekeken naar de *kwaliteit* van gezins- en familierelaties. In eerder onderzoek zijn vooral structurele kenmerken onderzocht, zoals de grootte van het gezin van herkomst of het opgroeien in een eenoudergezin. Om inzicht te krijgen in de wijze waarop gezins- en familierelaties ertoe bijdragen dat mensen crimineel gedrag kunnen gaan vertonen, is naast informatie over structurele kenmerken van families, kennis over de aard en inhoud van familierelaties onontbeerlijk.